

Marek Kulesza

Systemy zapewnienia jakości w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego

Wstęp

Szkolnictwo wyższe odgrywa kluczową rolę w budowaniu „społeczeństwa opartego na wiedzy”. W Unii Europejskiej edukacja, a szczególnie szkolnictwo wyższe, nie jest przedmiotem wspólnej polityki europejskiej. Każde z państw członkowskich kształtuje model swojej edukacji samodzielnie. Jednak zgodnie z artykułem 149 Traktatu Amsterdamskiego podpisanego 2 października 1997 r. w Amsterdamie Wspólnota powinna uczestniczyć w rozwoju jakości edukacji poprzez rozwój współpracy między państwami członkowskimi [12].

Współpraca ta powinna przejawiać się w promowaniu mobilności obywateli, projektowaniu wspólnych programów studiów, tworzeniu sieci wymiany informacji, nauczaniu języków Unii Europejskiej oraz promocji uczenia się przez całe życie. Deklaracja z Sorbony z 25 maja 1998 r., podpisana przez ministrów edukacji Francji, Niemiec, Włoch i Wielkiej Brytanii, podkreślała potrzebę stworzenia europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego, który służyłby promowaniu mobilności obywateli, możliwości zatrudniania oraz ogólnego rozwoju kontynentu [10]. Rok później, 19 czerwca 1999 r., ministrowie edukacji 29 państw podpisali Deklarację Bolońską, która zakłada powstanie do roku 2010 Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (European Higher Education Area) [1].

Celem tego artykułu jest przedstawienie procesu budowania systemu zapewnienia jakości w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego ze szczególnym uwzględnieniem jego przebiegu w Polsce. Szczyt Rady Europejskiej w Lizbonie w marcu 2000 r., wytyczył nowy cel dla Unii. Jej gospodarka powinna w ciągu 10 lat stać się „najbardziej konkurencyjną i dynamiczną na świecie gospodarką opartą na wiedzy, zdolną do zrównoważonego wzrostu gospodarczego, większej liczby lepszych miejsc pracy oraz większej spójności społecznej” [15].

W Strategii Lizbońskiej istotną rolę odgrywają badania, edukacja i kształcenie zawodowe. Jednym z priorytetów UE jest kształcenie ludzi. By było ono na odpowiednim poziomie, niezbędne jest stworzenie mechanizmów i organizacji czuwających nad zapewnieniem jakości kształcenia. Rekomendacja Rady Unii Europejskiej z 24 września 1998 r. o europejskiej współpracy w zapewnieniu jakości szkolnictwa wyższego wskazywała jakie cele powinien spełniać system zapewnienia jakości [3].

1. Przebieg Procesu Bolońskiego

Proces Boloński to ciąg reform europejskich mających na celu utworzenie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego do 2010 r. W procesie tym uczestniczy 45 państw sygnatariuszy procesu we współpracy z organizacjami działającymi na arenie międzynarodowej. Proces Boloński nie jest oparty na traktatach międzynarodowych. Są to tylko komunikaty ze spotkań ministrów szkolnictwa wyższego z państw uczestniczących w procesie i nie są one prawnie wiążącymi dokumentami. Wprowadzanie Procesu Bolońskiego przebiega na trzech poziomach – międzynarodowym, narodowym i instytucjonalnym. Na poziomie międzynarodowym organizowane są liczne seminaria „bolońskie”, na których dyskutowane są różne aspekty procesu. Co dwa lata organizowane są konferencje ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe na których analizowane są dotychczasowe osiągnięcia w realizacji Procesu Bolońskiego i wytyczane nowe cele i priorytety. Ogólne kierowanie procesem, przygotowanie kolejnych spotkań ministrów spoczywa na grupie wdrożeniowej (Bologna follow-up group). Obecnie grupę tę tworzą reprezentanci państw sygnatariuszy, Komisji Europejskiej, Rady Europy, European University Association, European Association of Institutions in Higher Education – EURASHE, The National Unions of Students in Europe – ESIB, UNESCO – Center for Higher Education Policy Studies – UNESCO-CEPS, European Association for Quality Assurance in Higher Education – ENQA, Educational International Pan-European Structure, Union of Industrial and Employers’ Confederations of Europe – UNICE jako organizacje konsultacyjne. Na poziomie narodowym wiele krajów dostosowuje swoje regulacje prawne dotyczące szkolnictwa wyższego do ustaleń Procesu Bolońskiego. Na poziomie instytucjonalnym szkoły wyższe wprowadzają zmiany według swoich priorytetów i to od nich zależy sukces w osiągnięciu celów Bolońskich. Na spotkaniu w Bolonii określono również prowadzące do tego zamierzenia cele: przyjęcie systemu „czytelnych” i porównywalnych dyplomów, wprowadzenie systemu studiów dwustopniowych (licencjat – magister), wprowadzenie punktowego systemu zaliczania osiągnięć studentów (ECTS), rozwój mobilności studentów i pracowników uczelni, rozwój współpracy europejskiej w zakresie zapewnienia jakości kształcenia, wzmocnienie wymiaru europejskiego szkolnictwa wyższego.

Po konferencjach ministrów w Pradze (2001 r.) [11], Berlinie (2003 r.) [9] i Bergen (2005 r.) [5] wprowadzono dodatkowe cele: rozwój kształcenia przez całe życie (lifelong learning), zwiększenie zaangażowania studentów na rzecz realizacji Procesu Bolońskiego, promowanie atrakcyjności EOSW poza Europą, rozszerzenie systemu studiów o trzeci stopień – studia doktoranckie, współpraca EOSW z Europejską Przestrzenią Badawczą (European Research Area).

2. Instytucje zapewnienie jakości szkolnictwa wyższego w Europie

Z inicjatywy Komisji Europejskiej powstała w marcu 2000 r., Europejska Sieć Zapewnienia Jakości w Szkolnictwie Wyższym (European Network of Quality Assurance in Higher Education – ENQA) [17]. W komunikacie z konferencji w Pradze ministrowie

zwrócili się do uniwersytetów i innych instytucji szkolnictwa wyższego, by w porozumieniu z ENQA opracowali wspólne zręby systemów zapewnienia jakości [11]. ENQA aż do Konferencji Berlińskiej w 2003 r., wśród narodowych agencji zapewnienia jakości ankiety przeprowadzało dotyczące procedur badania jakości. W listopadzie 2004 r. Zgromadzenie Ogólne ENQA przekształciło się w European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). Stowarzyszenie to działa zgodnie ze statutem zatwierdzonym przez zgromadzenie ogólne 23 września 2005 r. Strukturę organizacyjną stowarzyszenia stanowi zgromadzenie ogólne, zarząd i sekretariat. W skład zgromadzenia ogólnego wchodzi przedstawiciele agencji członkowskich, odpowiednich ministrów europejskich i udziałowców w charakterze obserwatorów. Jest to ciało podejmujące decyzje. Zarząd kieruje bieżącą działalnością stowarzyszenia, sekretariat zapewnia jego obsługę administracyjną. Sekretariat ma swoją siedzibę w Helsinkach. Ponad 40 agencji zapewnienia jakości z państw sygnatariuszy Procesu Bolońskiego należy do stowarzyszenia [17].

Niestety, w spisie członków nie ma żadnej polskiej agencji. Na konferencji w Pradze ministrowie zwrócili uwagę na istotną rolę, jaką systemy zapewnienia jakości odgrywają w zapewnieniu wysokiej jakości standardów i ułatwieniu porównywalności kwalifikacji w Europie. Wezwali również do zacieśnienia współpracy między sieciami zapewnienia jakości i sieciami uznawalności dyplomów i okresów trwania studiów ENIC/NARIC. Sieć ENIC – European Network of Information Centers została założona przez Radę Europy i UNESCO. Biuro ENIC w danym kraju jest ciałem powoływanym przez władze państwowe, by gromadzić informacje o uznawalności zagranicznych dyplomów, stopni naukowych i innych kwalifikacji. Sieć NARIC – National Academic Recognition Information Centers, powstała z inicjatywy Komisji Europejskiej w celu ułatwienia uznawalności dyplomów i okresów studiów w państwach członkowskich UE, Europejskiego Obszaru Gospodarczego – EEA i w krajach Europy centralnej i wschodniej. Sieć jest częścią programu wspólnotowego Socrates / Erasmus. W czerwcu 2004 r. te dwie sieci przyjęły wspólny statut, zaaprobowany przez Komitet Konwencji Lizbońskiej o uznawalności dyplomów. Między uznawalnością, a zapewnianiem jakości istnieje ścisły związek Sieci ENIC/NARIC współpracują z ENQA. Na konferencji w Berlinie (2003 r.) Ministrowie upoważnili ENQA, by w porozumieniu z EUA, EURASHE i ESIB opracowały zestaw standardów, procedur i wskazówek dla zapewnienia jakości i przedstawiły projekt na kolejnej konferencji w Bergen.

W listopadzie 2003 r. powołano w Kordobie European Consortium for Accreditation in Higher Education (ECA). Ostatecznym celem Konsorcjum jest osiągnięcie wzajemnego respektowania decyzji akredytacyjnych jego uczestników przed końcem 2007 r. [16]. Organizacje zrzeszone w ECA spotykają się dwa razy w roku na warsztatach plenarnych. ECA opracowało Kodeks Dobrej Praktyki (Code of Good Practice) [2]. Organizacje członkowskie zobowiązały się uznać i wprowadzić przed końcem 2006 r., 17 standardów Kodeksu. W roku 2007 zespół niezależnych ekspertów przeprowadzi zewnętrzną ewaluację wszystkich organizacji członkowskich, sprawdzając, czy spełniają one standardy Kodeksu. Standardy te dotyczą organizacji akredytacji, procedury akredytacyjnej i standardów akredytacji. Do Konsorcjum należy 15 organizacji z 9 krajów – z Polski należy do niego Państwowa Komisja Akredytacyjna. Siecią o zasięgu światowym jest International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education – INQAHE [18]. Założona w 1991 r., skupia ponad 100 członków rzeczywistych i sto-

warzyszonych. Zadaniem sieci jest zbieranie i rozpowszechnianie informacji w dziedzinie oceny, zapewnienia i podnoszenia jakości i akredytacji w szkolnictwie wyższym [19]. Informacje dostępne są na stronach internetowych w sieciowych biuletynach „QA”, w czasopiśmie „Quality in Higher Education” publikowanym trzy razy w roku. Co dwa lata INQAAHE organizuje konferencje międzynarodowe poświęcone zapewnianiu jakości. Sieć działa według statutu, uchwalonego 30 marca 2005 r. Ciałem podejmującym decyzje jest zgromadzenie ogólne. Każdy członek rzeczywisty i stowarzyszony nominuje do niego po jednej osobie. Zgromadzenie wybiera prezydenta i sześciu członków rady dyrektorów, która kieruje bieżącymi sprawami sieci, oraz sekretarza i skarbnika odpowiedzialnego za finanse. Sieć zarejestrowana jest w Nowej Zelandii, sekretariat mieści się w Dublinie w Irlandii. INQAAHE uznaje i wspiera sieci regionalne. Jedną z nich jest Asia-Pacific Quality Network (APQN), działająca w rejonie Azji i Pacyfiku, w regionie gromadzącym ponad połowę światowej populacji [13]. Sieć wzmacnia pracę agencji zapewnienia jakości i organizuje ich współpracę. Sieciami działającymi w Europie są omawiana już ENQA oraz CEE Network.

Przedstawiciele komitetów i agencji zapewnienia jakości Europy centralnej i wschodniej spotkali się w Budapeszcie 18 – 19 listopada 2000 r., by założyć Regionalną Podsieć INQAAHE. Podczas drugiego spotkania 13 października 2001 r. w Krakowie zmieniono nazwę organizacji na Central and Eastern European Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education. Formalnie sieć utworzono 19 października 2002 r. w Wiedniu. Członkami sieci są mające osobowość prawną narodowe lub regionalne agencje zapewnienia jakości szkolnictwa wyższego z państw tego regionu Europy. Obecnie należy do niej 20 agencji po jednej z Albanii, Bułgarii, Chorwacji, Czech, Łotwy, Litwy, Macedonii, Rosji, Słowacji, Słowenii, Węgier, Rumunii, Niemiec, po dwie agencje z Estonii, Polski (UKA i PKA) oraz trzy agencje z Austrii. Celem działania sieci jest wymiana doświadczeń i zacieśnianie współpracy między agencjami członkowskimi w obszarze zapewnienia jakości szkolnictwa wyższego [14]. W odpowiedzi na Deklarację Bolońską i Komunikat Ministrów z Pragi (2001) na spotkaniu w Maastricht 24–25 września 2001 r., kraje posiadające porównywalne systemy zapewnienia jakości, które wprowadziły lub zamierzają wprowadzić akredytację kierunków studiów pierwszego (bachelor) i drugiego (master) stopnia, utworzyły nieformalną sieć zapewnienia jakości i akredytacji Joint Quality Initiative. Do sieci należą agencje zapewnienia jakości z Austrii, Belgii, Danii, Niemiec, Irlandii, Włoch, Holandii, Norwegii, Hiszpanii, Szwecji, Szwajcarii i Wielkiej Brytanii [20]. Na spotkaniu w Dublinie 18 października 2004 r. przyjęto Kompletny Zestaw Deskryptorów Dublińskich, zestaw umiejętności, jakimi muszą wykazać się absolwenci studiów pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia (doktorat) [20]. W 2003 r., na dorocznym spotkaniu organizacji zapewnienia jakości i akredytacji z państw skandynawskich zadecydowano o utworzeniu Nordic Quality Assurance Network in Higher Education. Wszyscy członkowie sieci są również członkami ENQA. Celem powołania sieci było stworzenie forum dyskusyjnego wymiany doświadczeń uwzględniających nordycki punkt widzenia na sprawy zapewnienia jakości w szkolnictwie wyższym. Na corocznych spotkaniach członkowie sieci decydują o podejmowaniu nowych wspólnych projektów i o ich wdrażaniu. Dotychczas zrealizowane projekty dotyczyły przeprowadzenia sondażu o zapewnianiu jakości nauczania w nordyckim szkolnictwie wyższym, możliwości wzajemnego uznawania agencji zapewnienia jakości, analizy stopnia zaangażowani studentów w procesie ewaluacji oraz stanu prac

nad zapewnianiem jakości w nordyckich instytucjach szkolnictwa wyższego. Do sieci należą organizacje z Danii, Finlandii, Islandii, Norwegii i Szwecji [21].

3. Standardy zapewnienia jakości

Sieci NQANHE, ENQA i ECA opracowały własne procedury i standardy, swoje „kodeksy dobrej praktyki”. Może to prowadzić do konkurencji między różnymi kodeksami. Niektóre sieci mogłyby utworzyć kluby agencji zapewniania jakości, które wzajemnie uznawałyby swoje procedury, kryteria, a nawet decyzje (JQI, ECA, NQANHE). Byłoby to utrudnienie dla tych agencji, które jeszcze nie są członkami klubu. Rozwiązaniem tego problemu byłaby akceptacja przez wszystkie sieci działające w powstającym EOSW procedur i standardów zapewniania jakości, opracowanych przez ENQA. Konferencja ministrów w Bergen w maju 2005 r. zaakceptowała opracowany przez ENQA dokument prezentujący standardy i wskazówki dotyczące zapewnienia jakości, które powinny obowiązywać w budowanym EOSW. Są one podzielone na standardy i wskazówki dotyczące wewnętrznych (uczelnianych), zewnętrznych (akredytacja) systemów zapewnienia jakości oraz standardy dotyczące samych agencji. Poniższe zalecenia zaczerpnięte są ze Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area [4].

Europejskie standardy i wskazówki dotyczące wewnętrznego zapewnienia jakości w instytucjach szkolnictwa wyższego dotyczą:

- Polityki oraz procedur zapewnienia jakości: instytucje powinny prowadzić politykę oraz związane z nią procedury w zakresie jakości oraz standardy oferowanych przez siebie programów i ich efektów. Powinny także przyjąć na siebie wyraźne zobowiązanie rozwijania kultury, która uznaje znaczenie jakości, oraz jej zapewnienia w ich funkcjonowaniu. W tym celu instytucje powinny opracować i wprowadzić w życie strategię na rzecz ciągłej poprawy jakości. Strategia, polityka oraz procedury powinny posiadać formalny status i być powszechnie dostępne. Powinny również przewidywać określone funkcje dla studentów oraz innych zainteresowanych stron;
- Zatwierdzania, monitoringu oraz okresowego przeglądu programów oraz ich efektów: instytucje powinny dysponować oficjalnymi mechanizmami zatwierdzania, okresowego przeglądu oraz monitorowania swoich programów oraz ich efektów.
- Oceniania studentów: studenci powinni być oceniani według opublikowanych i konsekwentnie stosowanych kryteriów, przepisów i procedur;
- Zapewnienia jakości kadry dydaktycznej: instytucje powinny stosować metody gwarantujące, że kadra prowadząca zajęcia dla studentów dysponuje odpowiednimi kwalifikacjami i kompetencjami. Powyższe metody powinny być dostępne dla osób prowadzących zewnętrzne przeglądy i stanowić przedmiot komentarza w raportach;
- Zasobów do nauki oraz środków wsparcia dla studentów: instytucje winny zagwarantować, by zasoby wspomagające proces uczenia były wystarczające i odpowiednie dla każdego z oferowanych programów;
- Systemów informacyjnych: instytucje powinny gromadzić, analizować i wykorzystywać stosowne informacje dotyczące skutecznego zarządzania oferowanymi programami studiów oraz innymi działaniami;

- Publikowania informacji: Instytucje powinny w regularnych odstępach czasu publikować aktualne, bezstronne i obiektywne informacje – zarówno w ujęciu ilościowym, jak i jakościowym – na temat oferowanych przez siebie programów oraz ich efektów.

Europejskie standardy i wskazówki zewnętrznego zapewnienia jakości szkolnictwa wyższego dotyczą:

- Stosowania procedur wewnętrznego zapewnienia jakości: procedury zewnętrznego zapewnienia jakości powinny uwzględniać skuteczność procesów wewnętrznego zapewnienia jakości, o których mowa w europejskich standardach i wskazówkach dotyczących wewnętrznego zapewnienia jakości w instytucjach szkolnictwa wyższego;
- Opracowania procesów zewnętrznego zapewnienia jakości: przed opracowaniem procesów zapewnienia jakości wszystkie osoby odpowiedzialne (w tym instytucje szkolnictwa wyższego) powinny określić ich cele oraz zadania. Cele i zadania winny zostać opublikowane wraz z opisem przewidzianych procedur;
- Kryteriów podejmowania decyzji: wszelkie oficjalne decyzje podejmowane w związku z działalnością w obszarze zewnętrznego zapewnienia jakości powinny być oparte na jasno określonych, opublikowanych i konsekwentnie stosowanych kryteriach;
- Procesów odpowiednich dla określonego celu: wszelkie procesy w ramach zewnętrznego zapewnienia jakości powinny być zaprojektowane w sposób gwarantujący ich odpowiedniość do realizacji ustalonych celów i zadań.

Raportowania: należy publikować raporty, które powinny być zrozumiałe i przystępne dla docelowych odbiorców. Czytelnik powinien mieć możliwość łatwego wyszukania wszelkich zawartych w nich decyzji, przychylnych opinii bądź zaleceń.

- Procedur uzupełniających: procesy zapewnienia jakości zawierające zalecenia odnośnie do działania bądź wymagające późniejszego planu działań powinny posiadać ustaloną z góry i konsekwentnie realizowaną procedurę uzupełniającą;
- Okresowości przeglądów: należy cyklicznie podejmować działania w zakresie zewnętrznego zapewnienia jakości instytucji i/lub programów. Należy z wyprzedzeniem jasno określić i opublikować długość cyklu oraz procedury dotyczące takich przeglądów;
- Analiz systemowych: agencje zapewnienia jakości powinny okresowo sporządzać zbiorcze raporty zawierające omówienia i analizę ogólnych wniosków z przeprowadzonych przeglądów, ocen itp.

Europejskie standardy dotyczące agencji zewnętrznego zapewnienia jakości dotyczą:

- Stosowania procedur zewnętrznego zapewnienia jakości na rzecz szkolnictwa wyższego: zewnętrzne zapewnienie jakości agencji powinno uwzględniać obecność i skuteczność procesów zewnętrznego zapewnienia jakości, o których pisało powyżej;
- Oficjalnego statusu: kompetentne władze publiczne Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego powinny formalnie uznać agencje za organy odpowiedzialne za zewnętrzne zapewnienie jakości. Agencje powinny prowadzić działalność w oparciu o ustalone podstawy prawne oraz spełniać wszelkie wymagania obowiązujące w ramach jurysdykcji, w której funkcjonują;

- Działalności: agencje powinny regularnie podejmować działania w zakresie zewnętrznego zapewnienia jakości (na szczeblu instytucjonalnym lub programowym);
- Zasobów: agencje powinny dysponować dostatecznymi i proporcjonalnymi zasobami, zarówno w obszarze personelu, jak i finansów, umożliwiającymi skuteczne oraz sprawne organizowanie i prowadzenie procesu(-ów) zewnętrznego zapewnienia jakości, przy zapewnieniu odpowiednich warunków dla rozwoju swoich procesów i procedur;
- Misji: agencje powinny pracować w oparciu o jasne i wyraźne cele oraz zadania ujęte w formie powszechnie dostępnej deklaracji programowej;
- Niezależności: agencje powinny być niezależne w takim stopniu, aby ponosiły niezależną odpowiedzialność z tytułu prowadzonej działalności, a wnioski i zalecenia zawarte w ich raportach nie podlegały oddziaływaniu ze strony osób trzecich, takich jak instytucje szkolnictwa wyższego, ministerstwa bądź inne zainteresowane strony;
- Stosowanych przez agencje kryteriów i procesów zewnętrznego zapewnienia jakości: stosowane przez agencje procesy, kryteria i procedury powinny być określone z wyprzedzeniem i powszechnie dostępne. Zazwyczaj procesy te powinny obejmować samoocenę lub równorzędną procedurę przeprowadzaną przez jednostkę będącą podmiotem procesu zapewnienia jakości; zewnętrzną ocenę dokonaną przez grupę ekspertów, w tym odpowiednio członka (ów) zbiorowości studentów oraz kontrolę na miejscu (według uznania agencji); publikację raportu zawierającego wszelkie decyzje, zalecenia bądź inne formalne rezultaty; procedurę uzupełniającą w celu analizy działań podjętych przez jednostkę będącą podmiotem procesu zapewnienia jakości w świetle zaleceń zawartych w raporcie;
- Procedur dotyczących odpowiedzialności: agencje powinny posiadać procedury w zakresie własnej odpowiedzialności.

Standardy opracowane przez ECA, zebrane w Kodeksie dobrej praktyki [2] dotyczą warunków, jakie muszą spełniać organizacje akredytacyjne. Muszą posiadać jasno określoną misję, być uznawane przez władze publiczne jako narodowe organizacje akredytacyjne, muszą być niezależne od rządu, instytucji szkolnictwa wyższego, od przemysłu, biznesu i stowarzyszeń zawodowych. Organizacje te powinny być rygorystyczne, uczciwe i konsekwentne w podejmowanych decyzjach, mieć adekwatne i wiarygodne zasoby zarówno ludzkie, jak i finansowe. Agencje powinny mieć wewnętrzny system zapewnienia jakości oraz poddawać się okresowo zewnętrznej ewaluacji. Powinny wykazywać się odpowiedzialnością publiczną, prowadzić własną oficjalną politykę, procedury, wytyczne i kryteria.

Decyzje akredytacyjne i sposób odwołania się od nich powinny być ogólnie znane i jasne. Agencje powinny współpracować z innymi agencjami narodowymi i międzynarodowymi. Zarówno procedura akredytacyjna, jak i metody muszą być jasno określone przez samą agencję. Procedura musi zawierać raport samooceny akredytowanej instytucji oraz przegląd zewnętrzny. Zewnętrzny zespół oceniający musi być niezależny i kompetentny i nastawiony na podnoszenie jakości. Standardy akredytacji powinny być jawne i zgodne z praktyką europejską.

4. Systemy zapewniania jakości szkolnictwa wyższego w Polsce

Najstarszą instytucją akredytującą w Polsce jest Stowarzyszenie Edukacji Menedżerskiej FORUM, zarejestrowane w lutym 1993 r. w Warszawie [8]. W czerwcu 1994 r. został opracowany zestaw standardów jakości oraz założenia systemu akredytacyjnego, a w lipcu podpisano Porozumienie Szkół Biznesu na rzecz Jakości Kształcenia. W 2004 r. stowarzyszenie opracowało standardy jakości szkół, a w 2005 r. system certyfikacji internetowych kursów e-learningowych. SEM FORUM jest członkiem międzynarodowych instytucji akredytacyjnych EQUAL (European Quality Link, działa w ramach EFMD – European Foundation for Management Development), CEEMAN (Central and East European Management Development Association) oraz INQAAHE. Stowarzyszenie SEM FORUM udziela akredytacji programom magisterskim i licencyjnym na kierunkach zarządzanie i marketing, finanse i bankowość, ekonomia, informatyka i ekonometria, informatyka. Udzielane są również akredytacje programom MBA. Akredytacje mogą uzyskać również instytucje.

Konferencja Rektorów Uczelni Medycznych w Polsce (KRUMP) 7 października 1997 r. powołała Komisję Akredytacyjną Uczelni Medycznych (KAUM) [6]. Komisja, korzystając z wzorów Medical School Standards and Assessment oraz zaleceń World Federation of Medical Education, opracowała kwestionariusz samooceny, standardy oraz postępowanie akredytacyjne [6].

18 października 1997 r. rektorzy polskich uniwersytetów zawarli Porozumienie Uniwersytetów Polskich na rzecz Jakości Kształcenia. Konferencja Rektorów Uniwersytetów Polskich (KRUP) 31 stycznia 1998 r. powołała Uniwersytecką Komisję Akredytacyjną (UKA), która opracowała procedurę akredytacyjną i standardy akredytacji [23]. UKA może również udzielać akredytacji kierunkom na innych szkołach wyższych po zgłoszeniu przez nie takiej potrzeby. W tym okresie również pozostałe konferencje rektorów poszczególnych typów uczelni działających w ramach Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP) powoływały również środowiskowe komisje akredytacyjne: Komisję Akredytacyjną Akademii Wychowania Fizycznego, Komisję Akredytacyjną Fundacji Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, Komisję Akredytacyjną Uczelni Artystycznych, Komisję Akredytacyjną Uczelni Pedagogicznych, Komisję Akredytacyjną Uczelni Rolniczych, Komisję Akredytacyjną Uczelni Technicznych [24]. W celu koordynowania działań środowiskowych komisji akredytacyjnych 27 czerwca 2001 r. KRASP powołała Komisję Akredytacyjną KRASP [24]. Miałyby ona również reprezentować komisje środowiskowe wobec Państwowej Komisji Akredytacyjnej i międzynarodowych organizacji akredytacyjnych, prowadzić działania informacyjno-edukacyjne w zakresie akredytacji i rankingu szkół wyższych. Jednak w lutym 2004 r. zgromadzenie plenarne KRASP postanowiło przekształcić Komisję Akredytacyjną KRASP w Komisję Akredytacyjną – Zespół Boloński KRASP [23].

Fundację Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych – „EPOQS” założyły w roku 2000 państwowe uczelnie ekonomiczne, Akademie Ekonomiczne w Krakowie, Katowicach, Poznaniu, Wrocławiu oraz Szkoła Główna Handlowa [18]. Rektorzy tych szkół tworzą Radę Fundacji, która powołała Komisję Akredytacyjną Fundacji Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych. W skład komisji wchodzi pięciu prorektorów ds. dydaktycznych oraz pięciu przedstawicieli wybranych przez senaty tych uczelni. W jej skład wchodzi również przedstawiciele innych środowiskowych instytucji akredy-

tacyjnych. Fundacja oferuje akredytację wszystkim szkołom wyższym państwowym i niepaństwowym prowadzącym studia z zakresu ekonomii i zarządzania.

Ustawa z 20 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym powołała Państwową Komisję Akredytacyjną jako ustawowy organ badania jakości kształcenia, obejmujący swym działaniem uczelnie państwowe i niepaństwowe [24]. Członków komisji powołuje minister. Komisja dokonuje oceny na danym kierunku studiów oraz przedstawia ministrowi opinie dotyczące utworzenia uczelni na obszarze RP, także przez uczelnię zagraniczną, utworzenia zamiejscowego ośrodka dydaktycznego, utworzenia i prowadzenia kierunków studiów wyższych. Procedura oceniająca obejmuje: przygotowanie przez uczelnię raportu samooceny, wizytację, zgodnie z ustalonymi przez prezydium zasadami, opracowanie raportu przez zespół oceniający, przekazanie raportu do ocenianej uczelni, przedstawienie przez ocenianą uczelnię odpowiedzi na raport, sformułowanie przez zespół propozycji oceny wraz z uzasadnieniem, podjęcie przez Prezydium PKA uchwały w sprawie oceny jakości kształcenia. Ocena jakości kształcenia może być wyróżniająca, pozytywna, warunkowa, negatywna. Kryteria przyznawania ocen precyzuje Uchwała nr 1042/2004 Prezydium PKA z 28 października 2004 r. [24]

- Ocena pozytywna stanowi punkt odniesienia dla formułowania pozostałych ocen i świadczy o spełnieniu wymagań kadrowych, programowych i organizacyjnych oraz dotyczących bazy materialnej, określonych przepisami prawa. W przypadku studiów magisterskich uwzględniany jest także poziom prowadzonych badań naukowych.
- Ocenę wyróżniającą może otrzymać jednostka wyróżniająca się wysokim poziomem i wzorową organizacją prowadzonej działalności dydaktycznej i naukowej, dobrą bazą materialną, zakresem i charakterem współpracy międzynarodowej, wybitną kadrą o uznaniu krajowym i międzynarodowym oraz oferująca studentom udział w studiach i programach międzynarodowych, a także stwarzająca warunki do rozwoju ich aktywności zawodowej.
- Ocena warunkowa może być sformułowana, jeżeli ogólne warunki realizacji kształcenia rokuja możliwość usunięcia występujących uchybień w czasie nie dłuższym niż rok.
- Ocena negatywna może być wydana, jeżeli jednostka utworzyła kierunek lub specjalność zawodową z naruszeniem przepisów prawa lub prowadzi kształcenie na poziomie znacznie niższym od niezbędnego minimum. Ocena negatywna może więc być spowodowana brakiem wystarczającej kadry nauczycieli akademickich o odpowiednich kwalifikacjach merytorycznych i formalnych, prowadzeniem kształcenia według planów studiów i programów nauczania nie spełniających wymagań określonych w standardach nauczania, nieokreśleniem lub przyjęciem niewłaściwych zasad i kryteriów przygotowywania oraz oceny prac dyplomowych, brakiem odpowiednich pracowni, laboratoriów, aparatury i zasobów bibliotecznych itp. Ocena negatywna może być również spowodowana nieprowadzeniem badań naukowych w zakresie i na poziomie uprawniającym do realizacji kształcenia na poziomie magisterskim.

Podsumowanie

W Polsce w obszarze zapewnienia odpowiedniej jakości kształcenia w szkolnictwie wyższym działają komisje środowiskowe i Państwowa Komisja Akredytacyjna. Aż czte-

ry komisje oferują akredytację kierunków ekonomicznych (UKA, SEM FORUM, EPOQS, PKA). Cechy akredytacji środowiskowej to „dobrowolność, swobodny wybór instytucji dokonującej oceny zewnętrznej, niezależność instytucji oceniających od administracji państwowej, brak sankcji wynikających z nieotrzymania akredytacji, środowiskowa akceptacja standardów i procedur akredytacyjnych” [8]. Przeprowadzenie akredytacji środowiskowej jest płatne. Akredytacja przeprowadzana przez instytucję państwową PKA jest obowiązkowa i bezpłatna. Wyniki akredytacji tego samego kierunku (analizowano kierunek zarządzanie i marketing), dokonane przez komisję środowiskową i PKA, są zbieżne. Kierunki otrzymujące certyfikaty komisji środowiskowych otrzymują z reguły od PKA oceny pozytywne. Tylko jeden kierunek z grupy kierunków ekonomicznych uzyskał jak do tej pory ocenę wyróżniającą PKA. Jest to kierunek zarządzanie i marketing prowadzony w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego w Warszawie. Standardy i procedury akredytacji komisji środowiskowych i PKA są zgodne z europejskimi standardami i wskazówkami dotyczącymi wewnętrznego i zewnętrznego zapewnienia jakości opracowanymi przez ENQA i przyjętymi na konferencji w Bergen oraz Kodeksem dobrej praktyki sporządzonym przez ECA. Niepokój środowiskowych komisji akredytacyjnych budzi obowiązek uzyskania wpisu do rejestru europejskich instytucji akredytacyjnych [7]. Mogą się tam znaleźć tylko instytucje akredytujące uznane przez kompetentne władze publiczne.

Literatura:

1. The Bologna Declaration of 19 June 1999, Joint Declaration of the European ministers of education.
2. Code of Good Practice for Members of the European Consortium for Accreditation in Higher Education (ECA), 2 December 2004.
3. Council Recommendation of 24 September 1998 on European cooperation in quality assurance in higher education (98/561/EC, OJEC 7.10.98, L270/56 – L270/59).
4. ENQA, Standards and Guidelines for Quality Assurance in Higher Education Area, Helsinki, 2005.
5. The European Higher Education Area – Achieving the Goals. Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19–20 May 2005.
6. Gębicki M., *Proces oceny i akredytacji*, „Forum Akademickie” nr 2, 2001.
7. Józwiak J., *Co dalej z akredytacją środowiskową?*, Forum Akademickie” nr 11, 2005, s. 26–28.
8. Minkiewicz B., Roszczyński W., *Menedżerska jakość*, „Forum Akademickie” nr 11, 2005, s. 29–31.
9. Realising the European Higher Education Area. Communique of the Conference Ministers Responsible for Higher Education in Berlin, 19 September 2003.
10. Sorbonne Joint Declaration, Paris, the Sorbonne, May 25 1998.
11. Towards the European Higher Education Area. Communique of the meeting of European ministers in charge of higher education in Prague, 19 May 2001.
12. <http://www.europa.eu>.
13. <http://www.apqn.org>.

14. <http://www.ceenetwork.hu>.
15. <http://www.consilium.europa.eu>.
16. <http://www.ecaconsortium.net>.
17. <http://www.enqu.net>.
18. <http://www.fundacja.edu.pl>.
19. <http://www.inqaahe.org>.
20. <http://www.jointquality.nl>.
21. <http://kka.fi/nordicquality/index.lasso>.
22. <http://www.pka.edu.pl>.
23. <http://www.uka.amu.edu.pl>.
24. <http://www.staff.amu.edu.pl>.